

УДК 336.531.2

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ
МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА***Воробйова О.І.*

У статті досліджено засади фінансового забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва. Розкрито особливості фінансового забезпечення інвестиційної діяльності малих підприємств. Встановлено основні джерела формування фінансових ресурсів та запропоновано алгоритм вибору джерел фінансових ресурсів суб'єктів малого підприємництва для інвестиційної діяльності.

Ключеві слова: фінансове забезпечення, інвестиційна діяльність, джерела формування фінансових ресурсів.

Дослідження теоретичних засад фінансового забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва має велике значення для розробки методичних та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності інвестування в Україні. Особливо це стосується суб'єктів малого підприємництва, які мають обмежені можливості щодо залучення фінансових ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності.

Серед українських учених не має єдності щодо сутності фінансового забезпечення діяльності суб'єктів підприємництва. Ряд авторів стверджують, що фінансове забезпечення – це формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання [1, 2]. Інакше трактує сутність фінансового забезпечення Романенко О.Р. «... фінансове забезпечення – це покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою [3]».

Ще менше узгодженості в науковій літературі щодо визначення сутності фінансового забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва, зокрема суб'єктів малого підприємництва. Виходячи з цього метою статті є визначення особливостей фінансового забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва пов'язане з трьома основними складовими. По-перше, це безпосередньо фінансове забезпечення інвестиційної діяльності, яка складається із сукупності джерел, форм, методів і умов, пов'язаних із формуванням фінансових ресурсів. По-друге, це використання сформованих фінансових ресурсів в процесі інвестиційної діяльності шляхом їх вкладання в інвестиційні об'єкти. По-третє, це одержання очікуваного фінансового результату від вкладених фінансових ресурсів в інвестиційні об'єкти.

Перша складова фінансового забезпечення інвестиційної діяльності має найвагоміше значення внаслідок того, що без формування необхідного обсягу фінансових ресурсів інвестиційна діяльність не може відбутися. Крім того, для фінансування інвестиційної діяльності необхідно залучати фінансові ресурси, вартість яких повинна бути меншою аніж середня норма доходності для окремого інвестиційного проекту. Отже, в процесі фінансового забезпечення інвестиційної діяльності вирішуються питання не лише джерел залучення фінансових ресурсів, а й визначаються їх об'єктивно доцільні обсяги, форми та методи залучення, їхня вартість, строки можливого використання, пільгові умови формування чи використання.

Друга складова фінансового забезпечення інвестиційної діяльності має значення внаслідок вибору об'єктів інвестування, що впливає як на потреби у фінансових ресурсах для інвестиційної діяльності, так і на кінцеві фінансові результати – одержання чистого прибутку на інвестовані ресурси. Таким чином, друга складова фінансового забезпечення пов'язана з вибором об'єктів інвестування, оцінкою доцільності вкладання фінансових ресурсів в ці об'єкти та прогнозування можливих фінансових наслідків інвестиційної діяльності.

Третя складова фінансового забезпечення інвестиційної діяльності пов'язана з можливістю одержувати прогнозовані фінансові результати. Ця складова фінансового забезпечення перш за все цікавить інвесторів, які вклали або надали фінансові ресурси для інвестування в конкретні вироб-

ничі чи фінансові активи.

Між зазначеними складовими фінансового забезпечення інвестиційної діяльності існує постійний зв'язок, який має наступний вигляд (рис.1).

Рис. 1. Взаємозв'язок між основними складовими фінансового забезпечення інвестиційної діяльності

Взаємозв'язок між складовими фінансового забезпечення інвестиційної діяльності дає змогу відповідним чином реагувати на можливі зміни позитивного чи негативного характеру в процесі формування і використання фінансових ресурсів, одержання чистого прибутку від ресурсів, що були інвестовані у відповідні об'єкти. Розкриття основних складових фінансового забезпечення інвестиційної діяльності дають можливість сформулювати сутність досліджуваного поняття. Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва слід розглядати як сукупність джерел, форм, методів та умов формування і використання фінансових ресурсів, а також отримання фінансового результату від інвестиційних об'єктів.

Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності підприємств в значній мірі залежить від їх особливостей. Це в першу чергу стосується суб'єктів малого підприємництва, які мають значні відмінності від середніх та великих господарюючих структур.

Особливістю малого підприємництва, яка значно впливає на фінансове забезпечення інвестиційної діяльності, є поєднання в одній особі власника і керівника суб'єкта підприємництва. Власник, який є одночасно і керівником господарюючого суб'єкта, концентрує на себе всі ризики та відповідальність за результати фінансово-господарської діяльності підприємства. Особливості малого підприємства дають можливість його власнику (керівнику) мати персоналізовані відносини з різними суб'єктами фінансового ринку, які мають необхідні фінансові ресурси для інвестиційної діяльності. Це дає можливість особисто контролювати обсяги, вартість, джерела, строки, методи залучення фінансових ресурсів для інвестування, а також фінансові результати від об'єктів інвестування.

Особливістю суб'єктів малого підприємництва є невеликі масштаби господарської діяльності, що суттєво впливає на обсяги залучення фінансових ресурсів для інвестування. Відповідно до Господарського кодексу України малими підприємствами є суб'єкти, в яких середня облікова кількість працюючих за звітний рік не перевищує 50 осіб, а обсяги валового доходу від реалізації продукції (робот, послуг) за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень [4].

Статистичні дані свідчать, що суб'єкти малого підприємництва в розрахунку на одного працівника мають інвестицій менше, ніж великі господарюючі структури (табл. 1).

Діяльність малих суб'єктів підприємництва в значній мірі є сімейним бізнесом, єдиними працівниками на яких є члени сім'ї підприємця. Тобто створюється підприємство, яке у фінансово-господарській діяльності використовує фінансові кошти сім'ї. Отже особливістю фінансового забезпечення інвестиційної діяльності малих підприємств є змішування коштів сімейного бюджету і підприємницької діяльності, що ускладнює контроль та оцінку ефективності використання фінансових ресурсів в процесі інвестування.

На фінансово-господарську діяльність суб'єктів малого підприємництва впливають зміни в оточуючому їх середовищі як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні. На загальнодержавному рівні ці зміни проявляються через законодавство, систему оподаткування, ліцензування, політичної кон'юнктури тощо. На регіональному рівні ці зміни проявляються через відносини з органами місцевої влади, співробітниками контролюючих органів. Все це приводить до зростання ризиків фінансового забезпечення інвестиційної діяльності.

Таблиця 1

Загальна сума інвестицій в розрахунку на одного зайнятого працівника на малих та великих суб'єктах підприємництва в Україні (за 2007 – 2010 рр.) [5]

Показники	2007р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Малі суб'єкти підприємництва				
Загальна сума інвестицій, млн. грн.	45361,0	53217,3	34051,5	26408,7
Кількість зайнятих, тис. осіб	2231,5	2237,4	2152,0	2093,8
Інвестиції в розрахунку на одного зайнятого, тис. грн.	20,3	23,8	15,8	12,6
Великі суб'єкти підприємництва				
Загальна сума інвестицій, млн. грн.	97300,5	124159,6	89059,3	78315,4
Кількість зайнятих, тис. осіб	3440,1	3594,3	3278,7	3219,6
Інвестицій в розрахунку на одного зайнятого, тис. грн.	28,3	34,5	27,2	24,3

Для суб'єктів малого підприємництва особливими є їх відносини з комерційними банками та іншими кредитно-фінансовими установами, які впливають на їх інвестиційну діяльність. На етапі створення малого підприємства у нього відсутнє майно чи інші активи, які можна надати в заставу за кредит. У зв'язку з цим власники малих підприємств для застави пропонують власне майно – будинки, квартири, машини тощо. В наслідок чого у комерційних банків виникають проблеми в разі необхідності відчуження та реалізації заставного майна: право власності інших членів родини на майно; проживання на даній житловій площі неповнолітніх членів сім'ї; складна та витратна процедура реалізації заставного майна.

Стримуючим чинником в отриманні суб'єктами малого підприємництва інвестиційних ресурсів в банках є високі відсоткові ставки за кредит. Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що відсоткові ставки за кредитами, наданими комерційними банками суб'єктам малого підприємництва помітно вищі, аніж для великих підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка середніх відсоткових ставок при кредитуванні суб'єктів малого підприємництва і великих підприємств України (за 2007 – 2010 рр.) * (%)

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Відсоткові ставки банків за кредитами, наданими великим підприємствам	16,8	17,5	19,7	18,6
Відсоткові ставки банків за кредитами, наданими суб'єктам малого підприємництва	18,4	18,8	21,2	22,5

* Розраховано за даними офіційних сайтів комерційних банків

На фінансове забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва впливає відмінність в пріоритетах взаємовідносин малих підприємств і комерційних банків. Опитування банківських працівників щодо пріоритетності взаємовідносин з малими підприємствами дало наступні результати (табл. 3).

Комерційні банки віддають перевагу тим операціям з малими підприємствами, які сприяють залученню коштів, що зменшує ризики банків. Для стимулювання фінансового забезпечення суб'єктів малого підприємництва з боку банків необхідно на законодавчому рівні запровадити систему пільг для тих банків, які збільшують інвестиції в сектор малого бізнесу.

Таблиця 3

Пріоритетні сфери взаємовідносин комерційних банків з суб'єктами малого підприємництва, (% від загальної кількості опитаних)

Види послуг	Значення
Розрахунково-касове обслуговування	96,8
Управління тимчасово вільними коштами	95,3
Кредитування	65,8
Карткове обслуговування	58,1
Розміщення грошових коштів клієнтів на строкових депозитах	42,5
Конверсійні операції (обмін валюти)	42,3
Обслуговування експортно-імпортних операцій	29,4
Фінансовий лізинг	18,6
Консультаційні послуги	12,5
Складання бізнес-плану	1,8

Складено на основі власних спостережень

Джерелом формування фінансових ресурсів суб'єктами малого підприємництва в економічно розвинутих країнах є використання фінансових інструментів фондового ринку, наприклад, акцій та корпоративних облігацій. Проте в Україні вимоги до випуску дрібними емітентами фінансових інструментів такі ж, як і до великих, що робить неможливим використання малими підприємствами корпоративних облігацій. Емісія акцій для малих підприємств обмежена: по-перше, обраною формою господарювання, якщо це не акціонерне товариство, то емісія акцій не можлива; по-друге, у відповідності до Закону України «Про акціонерні товариства» малі підприємства можуть бути організовані фактично лише у формі приватного акціонерного товариства, яке має обмеження на залучення акціонерів-інвесторів, а тому за рахунок випуску акцій малі підприємства фактично не мають можливості залучати значні обсяги фінансових ресурсів для інвестиційної діяльності.

Ефективність фінансового забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва у значній мірі залежить від вибору джерел формування фінансових ресурсів. Усі джерела фінансових ресурсів, що можуть використовувати суб'єкти малого підприємництва можливо поділити на дві групи: власні та запозичені. Власні джерела фінансових ресурсів також можливо поділити ще на дві підгрупи, а саме: внутрішні власні та зовнішні власні. Позичені джерела фінансових ресурсів також можливо поділити на дві підгрупи: внутрішні позичені та зовнішні позичені.

До внутрішніх власних джерел фінансових ресурсів суб'єктів малого підприємництва можливо віднести: а) амортизаційні відрахування; б) грошові фонди сформовані за рахунок чистого прибутку; в) нерозподілений прибуток; г) кошти повернені з депозитів; страхові відшкодування. До зовнішніх власних джерел фінансових ресурсів можливо віднести: а) внески власників у статутний капітал; б) додаткові внески власників для формування резервного та інших фондів; в) цільове фінансування за рахунок держави, місцевої влади чи комерційних структур.

До внутрішніх позичених джерел фінансових ресурсів можливо віднести: а) кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги; б) кредиторську заборгованість за розрахунками з персоналом, бюджетом, страховими компаніями, цільовими державними фондами тощо. До зовнішніх запозичених джерел фінансових ресурсів можливо віднести: а) кредити банків; б) кредити кредитних спілок; в) податковий кредит; г) комерційний кредит; д) надані аванси; е) фінансовий лізинг; ж) інші фінансові і нефінансові позики.

Для малих підприємств практично недоступні фінансові ресурси, які формуються за рахунок емісії корпоративних облігацій. Це пов'язано з тим, що малі підприємства не мають значних сум статутного капіталу та активів, які слугують страховим щитом при емісії цінних паперів, зокрема облігацій. Українське законодавство вимагає, щоб емісія корпоративних облігацій була взаємозв'язана з сумою статутного капіталу. Отже, малі підприємства не мають можливості випускати корпоративні облігації на значні суми. Звідси не має сенсу здійснювати емісію корпоративних облігацій, тому що витрати на їх випуск та розміщення будуть більшими, ніж отримані від них фінансові

ресурси.

Найчастіше для здійснення інвестиційної діяльності суб'єкти малого підприємництва використовують або чистий прибуток (нерозподілений прибуток), або додаткові внески власників до статутного капіталу, або кредити банківських установ. Вибір між цими джерелами фінансових ресурсів залежить від їх вартості, можливого обсягу залучення та умов використання.

Чистий прибуток найчастіше оцінюється як безоплатне джерело фінансування інвестиційної діяльності малого підприємства, оскільки кошти залучають на безповоротній основі і без плати за використання. Однак чистий прибуток підлягає розподілу між власниками підприємства. Власники найчастіше бажають мати на вкладений капітал відповідну суму дивідендів, які за своїм рівнем були б більшими ніж середня норма доходності на фінансовому ринку. Отже, для будь-якого підприємства, зокрема і малого, чистий прибуток не є безоплатне джерело формування фінансових ресурсів. Вартість чистого прибутку як джерела фінансових ресурсів визначається рівнем доходу, який повинні отримати власники малого підприємства на вкладений капітал.

Додаткові внески власників до статутного капіталу здійснюються за умови, коли підприємство має намір збільшити масштаби фінансово-господарської діяльності шляхом інвестування додаткового капіталу в основні та оборотні засоби виробництва, технології тощо. Додаткові внески власників малих підприємств можливі лише за умови, коли у власників є необхідні вільні грошові капітали, а також без здійснення таких внесків мале підприємство не зможе нормально функціонувати через обмеження фінансових ресурсів та не можливість їх залучити іншим чином. Вартість додаткових внесків власників малого підприємства також визначається рівнем доходу, який зможе отримати власник на цей капітал, а також рівнем доходу за альтернативними напрямками використання вільних коштів. Крім того, грошові кошти власника найчастіше спрямовані на споживання та формування резервів. А тому, щоб використати їх на виробничі цілі необхідно економічно довести переваги інвестування грошових капіталів у власний бізнес у порівнянні зі споживанням та формуванням резервів.

В ринковій економіці банківські кредити для суб'єктів малого підприємництва виступають основним джерелом для фінансування інвестиційної діяльності. Проте в умовах України банківське кредитування інвестиційної діяльності малих підприємств розвинене недостатньо. Для банків малий бізнес не є привабливим, а тому його кредитування здійснюється або в рамках міжнародних програм підтримки малого підприємництва, або за залишковим принципом, якщо є незадіяні кредитні ресурси. Причини низької кредитної привабливості малих підприємств – підвищені ризики вкладання капіталу та великі витрати на реалізацію кредитного проекту при відносно невеликих обсягах наданих кредитів.

На фінансове забезпечення інвестиційної діяльності малих підприємств за рахунок банківських кредитів також впливають:

- високі відсоткові ставки за кредитами;
- складна процедура отримання кредиту;
- відсутність у малих підприємств високоліквідного майна або надійних гарантій;
- ризики несвоєчасного повернення кредиту та сплати відсотків за ним;
- ризики банкрутства або втрати підприємства через фінансову неспроможність.

Для підвищення обсягів використання банківських кредитів для здійснення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва необхідно, щоб банки мали відносно дешеві кредитні ресурси, а малий бізнес мав би можливість залучати такі ресурси не за залишковим принципом, а на рівних умовах з великими та середніми суб'єктами підприємництва.

Алгоритм вибору джерел формування фінансових ресурсів для інвестиційної діяльності має наступний вигляд (рис. 2).

В сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні необхідна підтримка малому бізнесу з боку держави. Ця підтримка повинна бути спрямована на створення відповідних умов для ефективного формування фінансових ресурсів для інвестиційної діяльності. Без такої підтримки з боку держави малі підприємства не будуть займатись господарською діяльністю, яка потребує великих обсягів інвестиційних ресурсів. Це перш за все виробництво промислових товарів для українських

споживачів, а також вирощування аграрної продукції та її переробка. Досвід Європейських країн свідчить, що при державній підтримці суб'єкти малого бізнесу будуть активно розширювати сфери своєї діяльності, перейдуть від торгівлі та обслуговування до виробництва товарів, що вкрай необхідно нашій країні в умовах засилля імпортованих товарів.

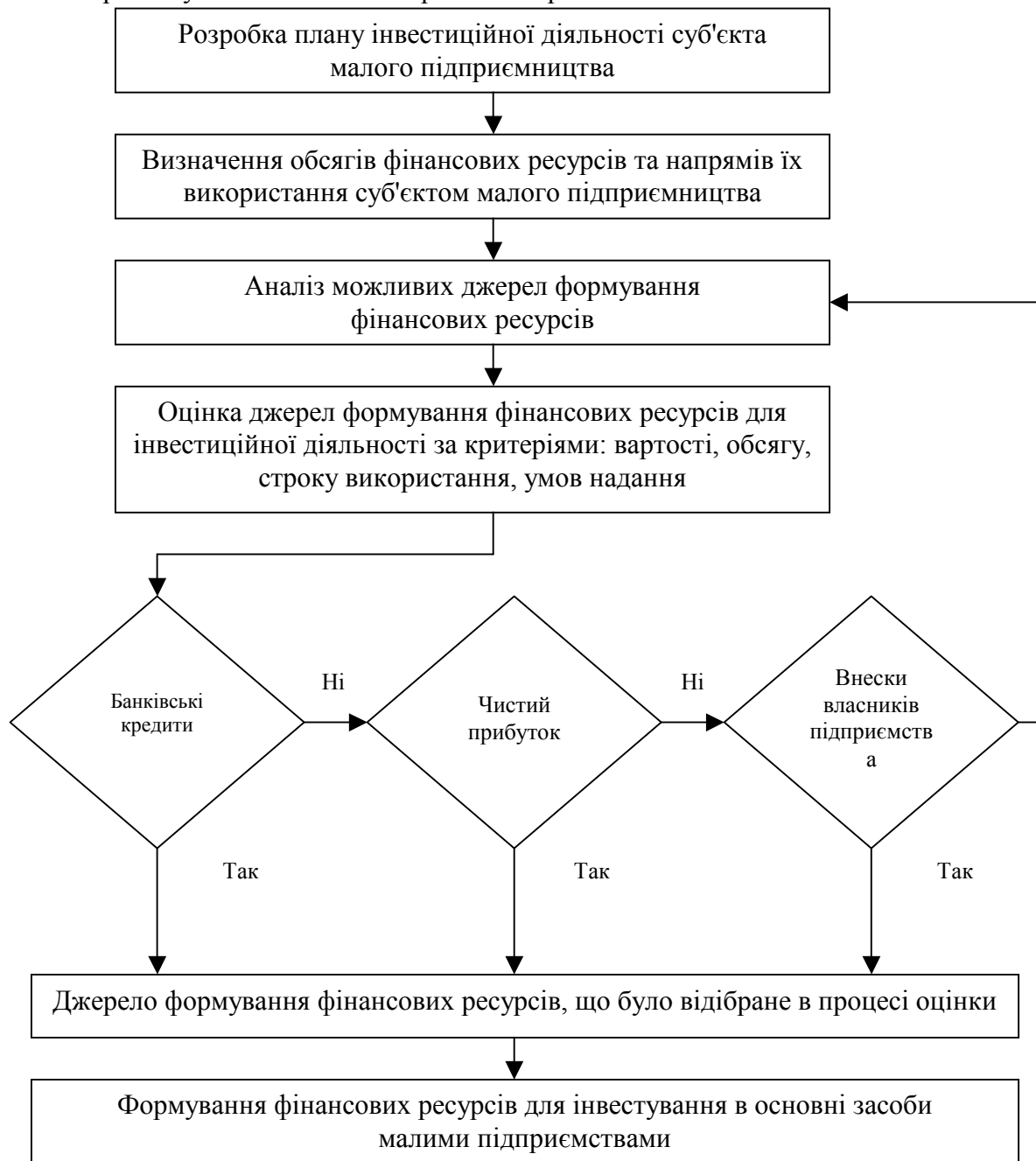

Рис. 2. Алгоритм вибору джерел фінансових ресурсів для інвестиційної діяльності суб'єктами малого підприємництва

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень можливо зробити наступні висновки:

По-перше, фінансове забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва слід розглядати як сукупність джерел, форм, методів та умов формування і використання фінансових ресурсів, а також отримання фінансового результату від інвестиційних об'єктів.

По-друге, оцінка діяльності підприємств малого бізнесу показує, що вони мають особливості, які впливають на фінансове забезпечення їх інвестиційної діяльності, а саме поєднання прав власності та управління підприємством; законодавчі обмеження; використання для фінансування діяльності коштів сімейного бюджету; недовіра з боку банківських установ; незначні показники інвестованих коштів у порівнянні з великими підприємствами.

По-третє, досліджено основні джерела формування фінансових ресурсів для інвестиційної діяльності малих підприємств. Запропонований алгоритм вибору джерел фінансових ресурсів для інвестиційної діяльності.

По-четверте, підвищення ефективності фінансового забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва можливо за умови змін у вітчизняному законодавстві та більш активної підтримки з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фінанси: вишкіл студії: навч. посібник / за ред. д.е.н., проф. С.І. Юрія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.
2. Коваленко М.А. Фінансовий словник. – 2-ге вид., випр. та доп. / М.А. Коваленко, В.Л. Чесноков. – Херсон: Вид-во «Олді-плюс», 2009. – 432 с.
3. Романенко О.Р. Фінанси: підручник / О.Р. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 347 с.
4. Господарський кодекс України: за станом на 15.01.2011 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/mail.cgi?Nred=436-15>.
5. Державний комітет статистики України. – Офіційний сайт: [Електронний ресурс] – Режим доступу. – <http://www.ukrstat.gov.ua>.